

ОЛЕКСАНДЕР ТУЛУБ.

МАТЕРІАЛИ ДО ЖИТТЄПИСУ ВОЛОДИМИРА САМІЙЛЕНКА.

Оці „Матеріали до життєпису Вол. Самійленка“ зібрано мною так.

Ще 1919 року частенько в розмовах з Вол. Ів. я казав йому, що як-би було цікаво прочитати нам його власні спомини або автобіографію, щоб з'ясував він у ній той „секрет його творчості“, який так цікавив Івана Франка в статтях про нього. Вол. Ів. обіцяв це зробити, але, на жаль, не встиг чомусь цього виконати.

Коли в травні року 1924 Вол. Самійленко повернувся з-за кордону, я знов умовляв його це зробити, але за браком часу вільного, бо йому тяжко доводилося працювати над перекладами з чужих мов,—він не міг уже цього зробити.

І от коли в квітні 1925 року виявилось, що Вол. Самійленко дуже тяжко занедужав (на саркому), я зараз-же, з власної ініціативи, знову звернувся до нього з проханням розповісти мені свої спомини або автобіографію, але він рішуче од цього одмовився, та я й сам бачив, як він мучився од болів, часто кажучи мені: „нічого не можу робити, бо пече, як вогнем!“ Тоді я попрохав у Вол. Ів. дозволу навідуватись до нього частіш, щоб хоч у коротеньких розмовах вислухати од нього деякі факти з його життя (в-останнє Вол. Самійленко жив у Києві в будинкові № 42, на Шевченковім Бульварі, в маленькій підвальній кімнатці в дуже убогій обстанові, втрюх з дружиною Ол. Ст. та тещею своєю).

І таким робом, вишукуючи моменти, коли легшали його болі після морфії, я розпитував його про різні часи життя, ловив кожне його слово і між розмовами робив собі коротенькі замітки, по яких потім складав просторіші записи, при чому при нових зустрічах прочитував Самійленкові свої замітки, ставив йому ряд нових запитань, на які він відповідав новими відомостями, і т. д. Так тяглося коло двох місяців у Києві, де я бував у нього мало не що-дня, а коли він переїхав на дачу до агронома В. Ващенко в с. Будаївку (поруч із Бояркою), то там я бачився вже з ним не так часто (разів 2-3 на тиждень) де теж вів далі свою дуже важку працю.

У липні місяці я опрацював всі 4 редакції своїх записів і в цій останній редакції одвіз їх до Вол. Ів., що просив мене покинути йому мої матеріали на перегляд. Коли я приїхав до Вол. Ів. днів через 4-5, то він повернув мені мій рукопис з деякими поправками й додатками. Таким чином ці „Матеріали“, які я нижче подаю, переглянув сам небіжчик. Матеріали ці обіймають усе життя Вол. Самійленка з народження до 1925 року, при чому найповніше записано перші роки його життя до переїзду з Чернигова до Катеринодару.

Хоча сам Вол. Ів. мені радив робити записи від третьої особи, я, за-для ясності й точності цих матеріалів, весь час складав їх від першої особи.

Останній раз я бачився з небіжчиком 5 серпня 1925 року на дачі в Будаївці, де його через 7 день і поховано на цвинтарі біля церкви. Тоді Вол. Самійленко ще передав через мене власноручно складений коротенький спис його „Виборних Творів“ для С. О. Єфремова та О. К. Дорошкевича, які обіцяли йому цю книжечку надрукувати у видавництві „Книгоспілка“.

Через шість день Вол. Самійленка не стало¹⁾.

¹⁾ До речі, в статті Ол. Дорошкевича „Володимир Іванович Самійленко“ (Передмова до книжки „В. Самійленко. Вибрані твори“. К., 1926 р., вид. „Книгоспілки“) що до жит-

Народився я 22 січня року 1864 в м. Вел. Сорочинцях, Миргородського повіту (на Полтавщині).

Я—„незаконний“ син був. крпацької дівчини дідича Черниша—Олександри Кондратівни Самійленко та заможного землевласника Івана Олександровича Лисевича (с. Климово, Зіньківського повіту, за 10 верстов від В. Сорочинців).

Змалку, ще за крпацтва, моя мати була у дворі Черниша „за няньку“, де навчилася й читати, бо була дуже талановита. Після волі моя мати жила зразу у свого батька Кіндрата Михайловича Самійленка в В. Сорочинцях-же, але незабаром її, дівчину 16—17 років, од батька наняли до матери І. О. Лисевича за покойову дівчину. Тоді її спокусив нежонатий І. О. Лисевич, обіцяючись оженитись. Він був багатир, мав 5000 десятин землі і мав навіть за часів крпацтва свій оркестр музиків душ із 12.

Коли побачили, що мати моя стала вагітною, то Лисевичі одіслали її до батька в В. Сорочинці, де я в хаті діда й народився. Охрещено мене в м. В. Сорочинцях в церкві Спаса Преображення, де поховано гетьмана Данила Апостола, де також є цікаве скульптурне розп'яття. Хрещеним батьком у мене був Антін Кучмида (чоловік моєї тітки Насті, сестри матери). Як „незаконний“ син „крест'янки“, я був приписаний до „крест'янського“ стану і числився „крест'янином“.

Видко, що батько мене любив, бо, як потім мені розповідала мати, він просив її оддати мене йому, але мати не згодилась, бо, по-перше, дуже не хотіла зо мною розлучатись, а, по-друге, боялася, щоб мене не отруїли й не звели з світа, бо батька оточували родичі, жадібні на спадщину по ньому і крім того була в нього коханка, якась дівчина Підшовівна, що теж неприхильно віднеслася-б до мене. Мене навіть одного разу мій батько викрав у матери, але вона поїхала до нього й одібрала мене до себе. Бабуся Лисевичка дуже мене любила й настоювала, щоб син оженився з мою мамою. Може-б це й сталося, як-би не особи, зацікавлені в тому, щоб батько зіставався нежонатим.

Моя мати була дуже гарна з себе: білява, струнка, невисока на зріст, делікатна, чутлива. На жаль, єдиний у мене її портрет загинув.

Пам'ятаю, що коли я був ще маленьким хлопчиком, мій батько запросив нас із матір'ю до себе в гості, приславши по нас коні. Ми поїхали до нього, але мати моя зупинилася в матери І. О. Лисевича, а мене взяв батько до себе, бо вони з матір'ю жили в різних будинках. Батько тоді

тепису дол. Самійленка трапляються деякі помилки: 1) На 8 стор. шановний автор запевняє нас, що Вол. Самійленко залишив нам аж дві автобіографії. Як-би це було цікаво! Але, на жаль, це не так, бо, як мені це добре відомо, невідчик не залишив нам жодної власноручно писаної автобіографії, що, здається, ясно з усього вище зазначеного, а той початковий уривок, що його надруковано в кінці тієї-ж таки книжки, власне кажучи, це тільки вступ, а не сама автобіографія його. Коли я бачився з Вол. Ів. в останній раз (5 серпня), то він, пам'ятаю, мені вперше сказав, що одержав з-за кордону від Мих. Обідного листа, де той просить Самійленка написати свою автобіографію для нього, а далі Вол. Ів. додав, що почав писати її, і показав мені $\frac{1}{2}$ аркуша паперу, на якому я бачив (але не читав) не більш як чертку паперу, написаного атраментом. Це і єсть причина складання того вступу, що він устиг написати за 5 день до своєї смерті для М. Обідного, а не з тих мотивів, які вигадує шановний автор. 2) В тій-же таки передмові (стор. 8) Ол. Дорошкевич каже, що Вол. Ів. Самійленка з „ріжних мотивів не задовольнила біографія. перепущена крізь чужу психіку“ (себ-то мою), але, на жаль, не пояснює чомусь, відкіля він це взяв; через те таку безпідставу заяву навряд чи можна прийняти, бо вище каже, навпаки, що це його власна автобіографія. Буваючи у Вол. Ів. в останні часи його життя найчастіше, я частенько стрівав у нього багато друзів і знайомих, як А. М. Старицьку-Черняхівську, М. М. Грінченкову, Є. К. Тимченка, Ф. М. Сенгалевича, Ол. Г. Черняхівського та ин., і всім їм Вол. Ів. сам кавав, що я збираю матеріали з його життя, але ні їм, ні мені ні разу не висловлював незадоволення з приводу моїх заміток, а назапки, прохав мене словесно й листовно частіше дриздати до нього на дачу, щоб далі записувати замітки, дуже уважно вислухував мої записи і в останній редакції (4-й) з зацікавленням робив додатки й дещо власноручно виправив в моєму рукописі.

частував мене ріжними ласощами, а як почав мене цілувати, то я, що видно раніш щось чув про Підошвівну, йому промовив: „поцілуй свою Підошвівну“. Він страшенно за це розгнівався, гримав потім на мою матір, кажучи, що це вона мене так навчила, і після (цього цілком розійшовся з нами.

Після цієї сварки батько мій швидко й помер, не залишивши нам з матір'ю нічого. Все його майно одержали далекі його родичі—Гречка, Присецький та Перекрестов. Мого батька поховано в с. Ковалівці, яка теж йому належала. Мені тоді було тільки 5—6 років, коли помер батько.

Ще за життя мого батька дідич м. В. Сорочинець, дуже старий, Олексій Михайлович Трохимовський, приятель родини Лисевичів, дуже сварився з моїм батьком, умовляючи його одружитися з моєю матір'ю ради мене, але його відмовляли тоді в хаті між своїми кривними я жив оточений українською стихією: слухав бабусині казки (про 3 братів Кіндратів та інші), яких вона знала багато, слухав чумацькі пісні, які співав дядько Гарасим Бокітько (козак), дід якого чумакував,—і взагалі впивався чистою чарівною українською мовою Миргородського повіту. Коли вже хлопчиком я бував в дядька Г. Бокітька, то слухав у нього цікаві оповідання якогось діда—великого українського патріота, що розповідав нам про запорожців (як вони обідали в цариці Катерини, як над ними глузували, що вони їдять без серветок, і як вони розповіли на запитання, як вони живуть без годинника та инш.).

Читати мене вивчила мати в 7 років, коли ми жили в Трохимовського в Михайлівці. Як мені було вже 10 років, то спочатку Трохимовський одвіз мене для науки до вчителя Томашівського в Миргород, але коли виявилось, що він великий п'яниця, то мене він перевів до „смотрятеля“ повітового „училища“—Андрієвського, там-же в Миргороді, де я жив і вчився один рік.

Пам'ятаю, біля Михайлівки на якомусь хуторі мешкав дідок років 60—Авксентій Петрович Киріяков, родич або приятель Трохимовського. Літом по нього частенько засилався воловий віз, бо старий був хворий на гилу (грижу) і не міг трястися, і він приїздив до нас гостювати. Це був дуже приємний дідок, що часто декламував нам вірші Т. Шевченка, П. Гулака-Артемівського, а також свої українські та російські вірші.

Володимир Самійленко
(в травні 1925 р.)

вариші (як напр. якийсь майор Жохов, що жив у В. Сорочинцях) та згадані родичі, з якими він бенкетував. Тоді О. М. Трохимовський наняв мою матір до себе за управительку, пообіцявши мене виховувати. Незабаром О. М. Трохимовський продав свою землю в В. Сорочинцях і переїхав до с. Михайлівки (18 верстов від В. Сорочинець), де мати й була управителькою з платнею 100 карб. на рік.

З дитинства в

Мені тоді було років 7–8, але я й досі пам'ятаю один його російський вірш, досить гарно написаний.

Если спросит кто-нибудь,
Как здоровье, как живу я,
Страшно в сердце заглянуть...
Слава Богу!—говорю я.
Слава Богу! Что ж сказать?..
Неужель души страданье
Свету злобному предать
На повор, на поруганье?!

О, мне больно, Боже мой!..
Мне до слез кровавых больно.
Что же людям вопль чужой?
Им спокойно, им привольно.
На сердечной глубине
Горе втайне положу я,
И хоть тяжело, тяжело мне,
Слава Богу!—всем скажу я.

Року 1875 мати одвезла мене до Полтави, де я вступив до 1-ої класи гімназії (директором тоді був Шульженко), а жив на приватній квартирі в купчихи Софії Семенівни Павлоцької разом з кількома іншими учнями (Венедиктом Бабенком, Василем Ковалевським та ін.).

В першій класі гімназії на нашу господиню квартирі я написав перші вірші, але по-російськи, такі:

В Полтаве, городе не знатном,
Где испытал я много бед,
В домишке очень неопрятном
Жила купчиха много лет.

Она квартиру содержала,
Кухарку, девку нанимала;
Бранить и бить любила их
Из-за пустяков одних... і т. д.

Тоді-ж я почав писати вірші і на вчителів у самій гімназії. Так, на учителя арихметики Карла Степановича Вакулевича я написав:

Вакулевич, в клас вошедши,
Запер за собою дверь

И, на кафедру возсевши,
Об'яснил таблицу мер... і т. д.

Учитель Вакулевич був дуже добра людина. І коли товариші сказали йому, що я написав на нього вірші, не сердився, а навпаки—сказав прочитати йому ці вірші і сміявся.

На учителя географії Чарторийського (Поляк) в 1-й-же класі я теж написав такі вірші:

Чарторийський, в класс вошедши,
Задал острова учить,
И на кафедру возсевши,
Начал Гамалея бить.
— Ты дурак, дурак набитый!
Гибралтарский где пролив?

Ось земли где с орбитой?
А Гвинейский где залив?
— Уж на этот раз простите,
Буду я всегда учить.
— Ну смотрите, не ленитесь
Буду вас нулем казнить!

Взагалі вчення моє в Миргороді й у Полтаві йшло по-російськи, окрім того О. М. Трохимовський навчив мене по-французьки читати, так що, коли я приїздив на свята додому, то часто читав йому французькі книги, що він дуже любив. Тоді-ж я багато читав книжок з великої бібліотеки Трохимовського, переважно стару літературу російську: Сумарокова, Хераскова, Ломоносова, Княжнина, Богдановича, Жуковського, „Російський Театр“, „Утрачений Рай“ Мільтона; крім того кілька книжок „Бібліотеки для Читенія“ і „Современника“—Некрасова, переклади романів Жан Люїса, Геснера та інше, бо нової російської та української літератури в нього не було. З письменників XVIII—XIX віку мені мало хто подобався, найбільше Батюшков і Богданович, але читання їх виробило в мені почуття віршованої міри й ритми.

Трохимовський, пам'ятаю, любив співи й часто запрошував до себе дівчат і хлопців, які співали колядки та інші українські пісні. І я захоплювався українськими піснями, які співалися на селі і які чував від попів, коли вони із своїми синами приїздили до Михайлівки святити воду (бо там церкви не було) і після служби теж співали гарні українські пісні.

Вчився я в гімназії добре, але в 3 класі застряв на другий рік, бо дуже зачитувався Майн-Ридом та іншими російськими книжками.

Коли я був у 3 чи 4 класі, вмер старий О. М. Трохимовський. Приїхав його старший син—Микола (тоді „старший председатель варшавской

судебної палати“, а потім сенатор), здав маєток в оренду, але залишив моїй матері 30 десятин землі з садом для підтримання будівель і виховання мене в гімназії. Це зробив він через те, що був здивований чесністю моєї матери, яка йому сама повернула всі переуступочні документи, які поробив на її ім'я його батько на все своє рухоме майно, щоб рятуватися від позичальників, коли вони приїздили описувати його майно за позики. Окрім того М. О. Трохимовський дав моїй матері векселя на 1500 карб. за її службу в батька на протязі 15 років, бо платні раніш вона не одержувала.

Пам'ятаю, що в 4 класі гімназії я склав жартовливий часопис під назвою „Прыгунчик“ (по-російськи) з карикатурами, де я містив свої і вірші товаришів. Змісту віршів, статтів і карикатур не пам'ятаю, але здається, що ми випустили всього тільки 2 або 3 номери.

В гімназії я найбільше товаришував з Венедиктом Бабенком, до якого часто їздив літом гостювати на х. Очеретуватий, Кобеляцького повіту (на Полтавщині), де жила його мати—вдова дідичка, неосвічена Українка. Пам'ятаю, що ми жили тоді з товаришем удвох у садку в куріні, марили про козаччину й взагалі дуже цікавилися всім українським і балакали завжди тільки по-українськи, хоч і зачитувалися російськими романами.

Начитавшись у 5—6 класі гімназії українських книжок: Ол. Стороженка, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, Т. Шевченка, „Записок о Южной Руси“ П. Куліша, часопису „Основа“ та ин., я, почувши своїм серцем, що все те—рідне, моє, прийшов тоді до висновку, що моя мова—українська, а не російська, та й почав свідомо писати українською мовою. Але все це виникло в мене якось стихійно, самостійно, без усяких впливів когось на мене. А до того я виключно писав все по-російськи, а в 5 класі гімназії навіть написав „Оду на 25-ти летнее царствование Александра II“, що починалась ломоносовським стилем так:

Воскликни Росс, возвеселися
И Александра восхваляи,

С трубою слава пронесия
По всей Руси, по всей земли...

Цю оду я повинен був читати на урочистому засіданні в гімназії, але раптом засідання було одмінено, бо, як виявилось потім, директор одержав якогось анонімного листа з погрозою зруйнувати гімназію вибухом.

В 7 класі гімназії я цілком стихійно почав писати українські вірші, перекладати на українську мову вірші Ол. Пушкіна, В. Жуковського.

Переклад „Утопленника“ О. Пушкіна в мене починався так:

Повбігали в хату діти,
Кличуть батька: „Швидше йди!

Там на берег наші сіті
Витягли мерця з води...“ (далі
не пам'ятаю).

Переклад „Епископа Гатона“ В. Жуковського починався так:

Літо і осінь були дощовиті.
Ниви й луги всі водою залиті.
Хліб на ланах не достиг і пропав.

Голод зробився—народ умирав.
Та у єпископа з ласки від бога
Повні комори хліба святого.

Окрім того я тоді-ж переклав В. Жуковського „Море“ і О. Пушкіна „Последняя туча расфьянной бури“, але зараз їх не пам'ятаю.

В 8 класі гімназії я розпочав перекладати з грецької мови „Іліаду“ Гомера і переклав гексаметром 3 пісні. Один з моїх товаришів був знайомий з українським письменником Вол. Александровим, який тоді часово жив у Полтаві, яко військовий лікар, і сказав йому про мій переклад. В. Александров зацікавився мною і сказав йому привести мене до нього. Я приніс В. Александрову свій переклад, то він його дуже хвалив і умовляв кінчати, а пізніше на моє бажання перекладати Мольєра висловився, що він нам не до лиця, та й що мова наша ще не розроблена для ширшого вжитку і через те не підходить для цього.

Буваючи в нього в Полтаві тоді, я бачив прозовий його переклад всього „Псалтиря“, якого він сам переписав дуже старано уставом. Цього прозового перекладу він не друкував, а тільки „переспіви“ віршем.

Вол. Александров дуже прихильно до мене відносився, і я охоче у нього бував гімназистом. Він добре грав на гітарі і співав свої переклади романсів на слова Лермонтова та инш.

З українських письменників я в нього познайомився тільки з Яковом Жарком.

В гімназії на вироб мого стилю дуже добре на мене вплинув учитель Ізволєнський (словесник), що чудесно нам читав літературу й гарно декламував вірші. Він мені за „сочиненія“ завше становив 5, а в учителя Шафранова (директор після Шульженка) я одбирав в 7 класі тільки 3.

Гімназію я скінчив добре, бо наука мені давалася дуже легко, окрім математики, яку я погано знав. На випуску я написав свою роботу на 2 і, якби не вчитель Вакулевич, який простісінько біля дошки нишком диктував мені, як і що робити, а сам тільки голосно промовляв: „так, добре“, щоб другі екзаменатори думали, що це я сам пишу,—екзамена я-б не витримає.

Ще як я був в одному з старших класів гімназії, моя мати вмерла нагло від серця на 36 році життя. М. Трохимовський і далі мене підтримував матеріально, що робив почасти і як я був в університеті. Таким чином я скінчив полтавську гімназію року 1886 на 21 році свого життя.

Пам'ятаю, що тоді-ж у травні місяці я в книгарні в Полтаві вперше побачив нову книжку М. Старицького—переклад „Гамлета“ Шекспіра, зараз-же його купив і з захопленням його перечитував, побачивши в факті його видання великий крок уперед українського письменства.

Коли я скінчив гімназію, то, по дорученню М. Трохимовського, полтавський лікар—Поляк Маріян Петрович Кульчицький добре мене одяг і дав гроші на дорогу, щоб я їхав до університету. Кульчицький радив мені їхати до петербурзького університету, де жив тоді й сенатор М. О. Трохимовський, що мені також писав про це, але я свідомо сам собі вирішив їхати до Києва, яко огнища української літератури, щоб найближче познайомитись там з українськими письменниками і щоб потім працювати самому в українському письменстві.

Вступив я на історико-філологічний факультет київського університету в-осени 1884-року саме підчас заколотів студентських з приводу 50-ти річного ювілею університету. Тут я швидко познайомився із старими студентами: К. Арабажим, Г. Житецьким, А. Синявським, Маршинським, Хандриковим, Ігнатовичем, П. Тучапським, С. Шелухіним та ин.

Одразу я не стільки ходив на лекції, як більше цікавився українським життям у Києві. Я зараз-же вступив у студентське товариство „Хрестоматію“, де йшла праця по складанню українських підручників. Але гурток цей швидко розпався, бо К. Арабажин з Маршинським відокремилися, посварившись із „Ігнатом“ (Житецьким) за головування. Одразу я пристав до гуртка К. Арабажина, бо він казав, що в них „буде В. Б. Антонович“, видатний член „Старої Громади“ і відомий професор, а потім одійшов до „Ігната“, коли довідався, що одколовся од „Хрестоматії“ не він, а К. Арабажин. Члени „Хрестоматії“ тоді встигли скласти тільки читанку, яку у Львові на кошти Старої Громади видав Ів. Франко під назвою „Веселка“. Але ця читанка погано розходилася, бо надруковано її було поганим правописом—„полуярижкою“, так що 600 примірників її загинуло на горищі в І. Франка, бо для шкіл Галичини її визнано було нездатною за правопис, а до нас її не пускали зовсім. Гурток „Хрестоматія“ по суботах збирався по черзі: у В. П. Науменка, Трегубова, К. Михальчука, лікаря Панченка, Ізм. Новицького та инш.

Окрім цього студентського гуртка, був ще гурток „політиків“, але я до нього не належав, бо пристав до „культурників“, як звався гурток „Хрестоматія“.

Пам'ятаю, на Шевченкові роковини 1885 року я вперше прилюдно виступив із своїми власними віршами. Це було в господі проф. Хандрикова (астроном) на Обсерваторному проулку. Цей патріотичний вірш так починався.

У раю душа козацька
Так у Господа проснася:
Ой, пусти мене, мій Госпode,
З раю любого, веселого
На одну малу годиночку
На Україну мені гаянути...

Подивитись хочу я ще раз,
Чи щаслива Україновька,
Чи ще волю ту козацькую
Не стоптали люті вороги,
Чи ще віру християнськую
Не стоптали Ляхи, Турчини?...

Далі вірша не пам'ятаю, а зміст його такий. Бог пустив душу козацькую подивитись на Україну. Душа побачила, що Україну задушили не Ляхи і не Турки, а свої брати православні, себ-то—кацапи.

На цих роковинах тоді були: В. Б. Антонович, М. Лисенко, М. Старицький, І. Левицький, Олена Пчілка та інші. Пам'ятаю, що зразу Олена Пчілка не хотіла читати свої вірші, кажучи: „нехай молоді таланти пишуться“, а потім таки читала й свої.

Незабаром я вступив і до „Літературної Громади“, яка складалася з письменниць і письменників. Туди входили: Л. Старицька, Л. Українка, М. Славинський, М. Обачний (М. Косач), Одарка Романова та інші. Ця громада збиралася тільки в М. Лисенка й М. Старицького. Там я, пам'ятаю, читав свого „Герострата“, який усім подобався, окрім Ол. Пчілки, що казала: „не варт таку людину вихваляти!“ Там-же я читав свого „Смутного Чоловіка“ (проза) та різні свої вірші.

На одній з таких вечірок на жартовливу заяву Л. М. Старицької (тоді дівчини), неначе вона збирається мандрувати на Амур, я написав їй такі жартовливі вірші:

На віщо Вам збиратись на Амур?
На віщо Вам Україну покидати?..
О ні! Коли-б Вас прикувати
Тут міг у Київї un autre amour,
Тоді я Ваш довичний трубадур,
Готовий мур навколо збудувати.
Щоб не могли нікуди Ви із хати

Втікти через міцний високий мур.
Я знаю сам, проєкт мій дуже лютий,
Але що-ж діяти повинен я?
Інакше Вас не можна тут прикути,
Без Вас-же нудиться душа моя
І я хутчий волю забути
І сонце світ і співи солов'я...

Підчас свого студентства я склав український збірник під назвою „Хвиля“, який складався з моїх віршів і чийхсь інших та прози. Цей збірник я подавав до київської цензури, але цензор Рафальський не дозволив його друкувати. Це було 1886—87 року¹⁾.

Тоді й пізніше я багато писав, друкуючи свої вірші в Галичині—в „Зорі“, „Правді“, „Дзвінку“, „Дзеркалі“, бо на Україні тоді все українське було заборонено друкувати, а постійної преси й зовсім не було. В альманасі харківському Вол. Александра „Складка“ я надрукував одну пісню свого полтавського перекладу „Іліяди“ Гомера. Але В. Але-

¹⁾ В Київ. Історичн. Архіві імені Б. В. Антоновича я найшов про цей збірник тільки такі відомості: 1) що 27 Березня 1887 р. за № 1325 „Главнос Управление по дѣламъ печати“ повідомило київського цензора, що „сочиненіе „Хвьля“ (Збирникъ виршивъ разныхъ авторовъ) должно быть безусловно запрещено къ напечатанію“, 2) 25 Жовтня 1888 року за № 4474, що „рукопись подъ заглавіемъ „Вирши В. Самійленка“ должна быть безусловно запрещена къ напечатанію“ (Справи №№ 10 та 13 з фонду „Канцелярія кіевского отдѣльнаго цензора“), та 3) що в 1887 р. записано: „рукопись in 4° на малороссійскомъ языкѣ—Хвьля (Збирникъ виршивъ разныхъ авторовъ) на 70 листах—Самійленка“ (адресъ—М. Жандармская, д. № 18) і в 1888 році записано: „рукопись in 4° на малороссійскомъ языкѣ „Вирши Владиміра Самійленка“, 55 стр., представлена студентомъ В. Самійленко“.—Рукописів в архіві не знайдено. (Ол. Т).

ксандров, друкуючи „Іліаду“, проредагував її і почасті її зіпсував, виправивши мою мову на слобожанську говірку, ввів багато русизмів, навіть зіпсував метр. У мене, напр., було просто „богине“, а він додав „гей“, чого грецька мова не знає, у мене „ширее серце“, а він виправив на „широє серце“; поучав мене, що треба акцентувати „можу“, а я йому доводив, що треба „мѣжу“ і т. ин.

З Вол. Александровим я потім листувався чимало, навіть їздив до нього у Харків гостювати. Там у нього був власний гарний будинок, де я й пробував у нього. Пам'ятаю, мені дуже подобалося, що по стінах у нього красувалися портрети всіх українських гетьманів. Але, на жаль, тільки сам В. Александров цікавився українським письменством і взагалі всім українським, а в родині його чулася тільки російська мова і ніхто з його дітей не пішов за батьком.

В перші роки свого студентства в Києві я познайомився з Ів. Франком, коли він приїздив сюди перед своїм одруженням з Ольгою Хоружинською. Ми бачилися з ним на вечірці „Старої Громади“, з приводу його приїзду, в господі у Трегубова, при чому Ів. Франко дуже приємне враження на мене зробив. Потім я бачив І. Франка і підчас катання на човнах по Дніпрові, яке спорудила „Стара Громада“ для нього.

Року 1888 на кошти Старої Громади, яка через свого скарбника—Ізм. Новицького видала мені 100 карб., я поїхав до Галичини. Це робилося Старою Громадою що-року, щоб українська молодь могла добре ознайомитись з галицьким українським рухом у конституційній державі, для чого вона на свої кошти послала за кордон двох студентів.

Я приїхав до Львова і спочатку заїхав до отелю, але zaraz-же пішов до І. Франка. І. Франко дуже радо мене зустрів, навіть в той-же день найшов мені на Гончарній вулиці кімнату за 10 гульд. в місяць, де я й прожив біля місяця.

Оглянувши добре Львів, я разом з студентами Ос. Маковеєм, Величком та громадкою інших студентів, як це в них робиться літом, мандрував по Буковині. Ми всі заїздили до Січей по різних селах, де нас громада селянська радо вітала після промов студентів. Пам'ятаю, що між иншим ми заїхали до о. Декада Кантемира, який нас усіх дуже добре вітав і частував.

Тоді-ж із Львова з І. Франком та ще де з ким я пішки ходив до Францишка Ржегоржа в гості (15 верстов від Львова), де познайомився з Чехом Людовиком Кубою, що видавав тоді українські пісні в чеському перекладі.

Там-же в Галичині я зустрівся з нашим студентом К. Арабажимим (теж посланий Старою Громадою). Між иншим він пропонував мені перевезти до Києва 2 корзини нелегальних українських та інших книжок. Ми умовилися, що, переїхавши кордон у Волочеському, я заночую там у „номерах“ Боруха Клеймана, де мені в-ночі „хтось невідомий“ (контрабандист) у відчинене вікно нишком подасть два кошики з книжками, які далі потягом я повезу до Києва. Переїхавши кордон, я так і зробив: усю ніч не спав і біля відчиненого вікна чекав книжок. Вже пізно вночі я чув десь далеко на кордоні якусь стрілявину, але книжок до ранку не діждався, та так і поїхав до Києва без книжок. Потім уже я одержав од якогось Галичанина-пограничника листа, що пачкар піймався з книжками, що по ньому палили з рушниць, але він утік, покинувши книжки.

Приблизно через місяць, у кінці літа я одержав від В. Александрова з Харкова „накладну“ на одержання на вокзалі посилки—40 примірників „Складки“ його видання у Харкові для передачі книжок книгарям у Києві „на комісію“. Коли я прийшов за книжками на вокзал, то біля каси мене заарештували жандарі і разом з цими книжками одвезли до

жандарського генерала В. Д. Новицького, а одночасно на моїй квартирі на Назарівській вулиці зробили трус і забрали там усе моє листування.

Розпитавши мене докладно про мої стосунки з В. Александровим, генерал В. Новицький одразу почав мене розпитувати про мою подорож до Галичини і чого я зупинявся у Волочиську в Боруха Клеймана, додавши: „что это Вы тамъ (у Галичині) „малоросійськими гадостями“ занимались?“¹⁾ З запитань жандарма В. Новицького я зрозумів, що за мною на кордоні стежили, і якби я тільки з'явився на вокзалі з кошиками книжок, то безумовно мене б було заарештовано.

Тоді я пробув у генерала В. Новицького тільки цілий день під вартою, а після запису до протокола моїх усіх пояснень, ввечері він мене пустив додому, повернувши тільки 40 примірників „Складки“, все-ж моє листування, а також лист В. Александрова з поемою П. Куліша—„Курка з курчатами“ (це Україну він так назвав у поемі) не повернув мені зовсім, а тільки дав мені прочитати листа В. Александрова. А лист В. Александрова цікавий тим, що там був рівнодежний текст поеми П. Куліша з поправками В. Александрова, які він зробив через те, що, як це він писав до мене, „Куліш там дуже лає козаків“, а далі пише, що засилає все це для мого перегляду цих його поправок.

В. Александров, окрім видання „Складки“, також тоді видавав маленькі календарики народні хоч і російською мовою, бо по-українськи не дозволяли, але з українським змістом. Ці календарики були розміром як книжечки паперові для цигарок. Деякі українські пісні (наприклад „і шумить і гуде“ та „Ой дівчина горлиця“ та інші) В. Александров переклав на латинську мову та надрукував у книжці „Пієсни студентовъ 40-хъ годовъ“ у Харкові.

Вперше я надрукував свої вірші в студентські часи в „Зорі“ 1886 р. (№ 3 з 15 лютого), де був надрукований мій переклад з російського:

„В кого серці немає весни“, підписаний псевдонімом моїм „Іваненко“, другі потім і найчастіше підписував своїм псевдонімом „В. Сивенький“, але деякі вірші підписував у галицьких виданнях так: „В. І. Полтавець“, „Смутний“ та „—ий“. Пізніше (після 1900 р.) під російськими фейлетонами в „Пріазовскомъ Краѣ“ (газета в Ростові на Дону)—Staccato“, а ті пародії в „Дзеркалі“, що складала ми вдвох з О. Кониським, підписували: „Сивий з Лисим“.

Перший рецензент, що похвалив мене за перші вірші й переклади, був Д. Мордовець, який надрукував у газеті „Новости“ (Спб.) прихильну статтю, а потім уже й місячник „Кіевская Старина“.

В студентські роки я багато часу віддав на вивчення мов чужих, яких я тепер в ріжній мірі знаю 9: французьку, італійську, еспанську, польську, грецьку, латинську, українську, російську та есперанто. В університеті я найбільше цікавився лекціями Вол. Антоновича, Н. Дашкевича, Фортінського, Малініна, а в проф. Н. Дашкевича я навіть прослухав необов'язковий курс лекцій „Провансальської літератури“. Я зачитувався тоді головним чином класичною літературою. Але, пишучи вірші, я власне любив, щоб не мною володів вірш, а щоб я володів віршем. Форми вірша я або свої будував, або брав європейські форми, або свої вигадував, але, наприклад, з Т. Шевченка я нічого не брав.

1890 року я прослухав 8 семестрів університету й одержав „Выпускное Свидѣтельство“, але державних іспитів вирішив не здавати, бо не захотів бути вчителем, а мріяв служити де-небудь у Києві, а разом працювати в українському письменстві. Але, на жаль, після університету ніде

¹⁾ Це крилате слово жандарма В. Новицького дуже подобалося О. Кониському. І він часто, жартуючи, коли ми сідали за якусь працю літературну, казав: „давайте, Сивенький, займатися „малоросійськими гадостями“.

в Києві путящої служби не знайшов і примушений був для заробітку, за порадою начальника поштової контори на Подолі Ришковського, вступити на службу на телеграф спочатку на Подолі, а незабаром на головному телеграфі—„чиновником V разряду“ з платнею 37 карб. на місяць, яко знавець французької мови.

Року 1890 на кошти Старої Громади, яка видала мені 80 карбованців, я надрукував книжечку своїх творів—„3 поезій Вол. Самійленка“ (всього 1200 прим.), але нічого не заробив, бо книгарі нічого мені не заплатили. Книжечку мою всі зустріли прихильно.

За своє життя в Києві я був знайомий з усіма українськими письменниками та громадськими діячами: Вол. Антоновичем, М. Лисенком, М. Старицьким, Ол. Пчілкою, І. Левицьким, О. Кониським, П. Житецьким, К. Михальчуком, І. Лучицьким, Вол. Науменком та инш. і бував у всіх їх. Але найближчими до мене були—Ів. Левицький та Ол. Кониський, у яких я найчастіше бував, бо якимсь тепліше, найкраще себе в них почував. Ми з ними читали, мріяли про волю України, складали різні проекти.. Окрім того Ол. Кониський якимсь приваблював до себе особливим хистом гуртувати людей, розбуджуючи в них глибоку національну свідомість, і вони до нього сунули просто лавами.

Частенько я також бував у великого українського патріота і природного філософа Андрія Д. Юркевича (учитель в одставці), який був дуже прихильний до мене. У нього, пам'ятаю була окрема збірка під назвою „Піхнятина“, куди він записував усе, що торкається тодішнього редактора українофобської газети „Кієвлянинь“ і проф. Дм. Піхна, ренегата-Українця й звісного україножера (син селянина з-під Чигирина, вихованого заходами київських громадян за часи М. Драгоманова). В цьому збірнику між иншим були такі вірші:

И не то, чтобы он
Был уж очень умен..
Враки!..

Он в доценты попал
Лишь за то, что дивал..
С...и!

За студентські часи я написав 3 вірші: „Гостра стаття“, „Брехня“ й „Пііта“ (на мотив Лермонтова), які ніколи не друкувалися. Вірші ці такі:

Гостра стаття.

Якось я собі з обіду
До кав'ярні йшов на каву,
Як прийшло мені натхнення
Написать статтю цікаву.
І цікаву й дуже гостру.
Га, тепер я буду смілий!
Всіх одчищу, як годиться,
Щоб одразу помііли.
„Хлопче! швидше кави шклянку
Та перо мені й чорнило!“
(Тут нема чого баритись,
Як натхнення прилетіло).
Каву на бік відсуваю,
Папірцю дістав шматочки,
І пішли собі з-під пальців
Все нові, палкі рядочки.
Що рядочок, то мов шпилька,
Кожне слово б'є обухом
Всім зм'ялолось обскурантам,
Що ворожим дишуть духом.
Єзуїтам тут найперше
Добре дав я на орехи,
Та й тверді з статті моєї
Теж не матимуть потіхи.
Не ласкаво теж звернувся я

До австрійського уряду,
Що поміг тому, що й досі
Наш народ зіставсь позаду.
Все це вийшло дуже гостре
І вельми патріотичне.
О, вагу велику має
В пресі слово енергічне!
Ну, тепер і до друкарні.
Молодець-же я, нівроку!..
Але ще раз перегляну,
Як воно вражає з боку.
Гм.. отут сторінка надто
Єзуїтам не приемле...
Тут виходить просто лайка.
Чи не есть вона даремна?
Так, даремна: що тут думать?
Я її зовсім одкину;
То-ж чернецтво: не годиться
Лаять ангельского чину.
Ну, а далі що? о, знову!
Біс би взяв мою відвагу!
Як-же можна виявляти
До твердих таку зневагу?
Люд сторонній прочитає,
Докоряти всім нам стане.

Скаже: „гляньте на Русинів:
Мабуть серце в них погане!“
Що тверді субсидій прагнуть,
То не дуже ще нечесне,
А ріжниця вся між нами
В тім, що в них ім'я дугесне.
Так, одкину й це, а краще
Напишу: в своїй господі
Ми бажаєм жити смирно
З усіма братами в згоді!
Ну, а далі що там вийшло!
Що це! дух святий при хаті...
Та за цю сторінку мало

Рік пробути в казематі.
Ні, вже краще все останнє
Зачеркну. Чого жаліти!
Боже! що-б могли сказати
І тверді і езуїти!
А уряд? та він-би, певне,
Наложив пеню на мене,
Ну й пришла-ж мені охота
Отакє писать скажене!
Ну, нічого: все поправлю.
Скину всяку одвічальність
І додам сторінок зо дві
Про міцну свою лояльність.

Брехня.

— Так ви вважаєте, колего мій,
Ніби брехня від слова пєс походить?
Але в етимології такій
Критичний розум сенцю не знаходить.
— Етимологія правдива. Ну, а ви
Від чого-б вивели брехню? А ну-те!
— Від чого? трудна штука! від Москви.
Це так: инакше це не може бути.
— Ні, ні—від пєса; не дурно на той крик,
Що пси дають, як хто ввійде до хати,
Народній український наш язик
Створив зовсім. як слід, глагол—б рєхати.
— Ні, від Москви, і правда, що Москва
До нас брехні чимало напустила.
— І так міркує вчена голова!
Наука тут і близько не сиділа!
— Ні, зовсім науково: ось глядіть.
З Москви що вийде: не сперечайтесь марно...
Москв-москв-мрєск-мрєсн... а що, не так, скажіть?
— Ну й гарно! Де-ж тут логіка? мабуть
Згубилась під Московією. Протестую.
— А ну-те ви попробуйте добути
Від пєса ту логіку: а ну... почую.
— Так що-ж, охоче, річ не дорога.
Я вивів слів таки гурток не чималий.
Ну, слухайте: пєс-бєс-бєсн-бєхи—ага!
Бєхн-брєхн-бєхнє-брєхнє. А що—чували?
— Немав сенцю. Вивести від пєса,
То все одно, що вивести з гадюки!
— Від Москви—так саме, як з вівса.
В моїй брєхні далеко більш науки.

Піїта.

(На мотив Лермонтова).

Відколи враг мене призвів
Нещасній писати вірші,
Я людам всім осточортів
І остогид од трясці гірше.
Я твори всім читав свої,
Бажаючи братам науки,
Од мене ближній мої
Тікали, мов од скаженюки.
І в попід голову я вбрав,
Зложив поезію в торбинку
І світ за очі почвадав
Шукати правди у пустиню.
Далеко від людей лихих
Собі я оселився в гаю,

Там серед птахів лісових
Я вірші голосно читаю.
Коли-ж крізь села й городи
Я крадуся попід тинами,
Цькують мене й старі діди,
І токують на мя устами.
І кажуть дітям: цей піїт
Був гордий, з нами він не вжився,
Дурний хотів запевнить світ,
Що мир без нього-б провалився.
Глядіть на дурня-ж ви цього,
Який він миршавий і бідний,
Як під віршами гнеться бідний,
Як зневажають всі його.

В студентські роки я жив у масажитски Христини Іванівни Вовчихи (племенниця Вол. Антоновича і дружина проф. Хв. Вовка) на Жиллянській вул., буд. Іванова, недалеко від будинку В. Антоновича. Жив я у Вов-

чихи, яко репетитор її двох синів—Юрка й Володимира. Старший син—Володимир був хворий, а через те з 4—5 класи гімназії вийшов і вступив до цукроварні Смирненка. Менший Юрко—дуже талановитий, скінчив 2 факультети (правничий і філологічний) і потім був директором полтавської гімназії.

Після еміграції Хв. Вовка за кордон дружину його Христю було заслано адміністративно до Вятки, де вона прожила 5 років. Повернувши з заслання до Києва, вона їздила в Париж до чоловіка, але застала там уже другу сім'ю і, повернувши назад, заробляла на життя масажем.

Хр. Вовчиха була щира Українка, людина добра, поступова, бойова, дуже оригінальна, але не спокійна. Вона завше сварилася з старими громадянами, доводячи їм, що вони нічого не роблять в українських громадських справах. Особливо чогось вона ненавиділа М. Драгоманова за те, що він буцім-то користувався якимись працями її чоловіка. Хр. Вовчиха була дуже музикальна людина і навіть добре грала ролю Кулини в „Чорноморцях“. Ол. Кониський, що бував у Хр. Вовчихи, теж був неприхильний до М. Драгоманова, визнаючи його не щирим націоналістом українським. Під впливом таких розмов все це вселило в мене на деякий час нелюбов до М. Драгоманова.

У Хр. Вовчихи також жила на квартирі Августи Максимиліянівна Верещинська (Полька), що написала українську повість (було надруковано в „Зорі“ під псевдонімом „Маруся Максименко“).

Пам'ятаю, свою поему „Герострат“ я вперше прочитав у Хр. Вовчихи підчас перебування в неї В. Антоновича та инш. Антонович хвалив мої вірші.

Пригадую цікавий епізод з цензором Рафальським. Коли я в 1890 році подав до київської цензури збірку своїх творів „З поезій В. Самійленка“, то книжку цю було одразу заборонено петербурзькою цензурою після такої рецензії цензора Рафальського, яку мені за 3 карб. секретар цензора Самойленко дав прочитати. Перш за все цензор зробив у деяких місцях моїх віршів критичні уваги. В строчці вірша, де в мене сказано: „Та не дають нам наше поле“, Рафальський додає: „Это поле—Україна“. В вірші „Горе піїти“ біля слова „лоєву вгорнули свічку“ цензор збоку додає: „А для стеариновой еще слова не выковали?“ Коло слова в якомусь вірші „чоло“ цензор робить приписку: „это у неба?“ і т. ин. А сама рецензія цензора Рафальського для „головного цензурного комітету“ (бо тоді тільки для українських книг цензура була подвійна) була така (дословно): „Авторъ обнаруживаетъ стремленіє къ созданію искусственныхъ словъ и оборотовъ или къ видоизмѣненію уже существующихъ въ русскомъ языкѣ, причемъ обнаруживаетъ больше смѣлости, чѣмъ таланта. Въ рукописи имѣются переводы“.

Прийшлося вдруге свої вірші подавати до цензури, дещо з них викинувши й перербивши.

В цей київський період, цю найсвітлішу й найкращу добу мого життя, окрім писання власних віршів, я переклав з італійської мови „Пекло“ Данте (10 пісень), з французької мови—5 пісень Беранже (Сенатор, Цар Горох і Пташки) було надруковано, а останні два я потім знищив), а також друкував у „Дзеркалі“ (в Галичині) чимало жартовливих віршів.

Маючи на увазі, що я виключно писав по-українськи, українську-ж пресу тоді на Україні й навіть у Росії було заборонено не за зміст, а за мову, то все це друкувалося тільки в галицьких виданнях без жадної платні. Маючи єдиний заробіток—службу телеграфіста і за три роки намучившись добре на цій службі від нічних черг, після чого я нічого писати не міг, я написав до Іл. Шрага в Чернігів, що пропаду від телеграфа. І щира душа—Шраг зараз-же примостив мене на службу в чер-

нігівську земську управу на посаду редактора „Земського Сборника“ з платнею 720 крб. на рік. Це було за голови земської управи Василя Хижняка (1893 року)¹.

У Чернигові я ще застав старих наших письменників і громадян: Леоніда Глібова, С. Носа, Ол. Русова, Ол. Тишинського, А. Верзілова.

Л. Глібов був вже дуже старий і зовсім сліпий, але й сліпим 10 останніх років перед смертю лічився на службі „завідуючим земською друкарнею“, хоч усю працю його провадив син його—Олександр.

Останні роки свого життя Л. Глібов був дуже працьовитий і весь час до самої смерти диктував своєму синові—Олександрові свої твори, бо мав перерву праці 20 років. Він добре грав на гітарі й часто співав свій романс—„Стоїть гора високая“. Цей вірш, як оповідав мені його син, Л. Глібов написав у м. Седневі в Лизогуба під впливом чарівної природи того містечка: там і гора, і гай, і річечка.

Я бував у Л. Глібова і стрівав там старого С. Носа. Це була дуже оригінальна людина: напр., руки він ніколи не подавав, бо це—„не запорозький звичай“,—казав він. Він був гарний музикант на скрипці й на гітарі, а також співав.

В Чернигові я вступив до української громади, яка тоді складалася з 5 осіб: Іл. Шрага, А. Верзілова, В. Андрієвського, О. Тишинського та Ф. Шкуркиної. Чи робилися тоді постійні внески до громади, не пам'ятаю, але коли були потрібні на що-небудь громадські гроші, то їх збирали з кожного окремо. Громада збиралася переважно в І. Шрага, у якого було велике добре помешкання, приблизно один раз на 1—2 тижні. В господі в І. Шрага що-року й Шевченківі роковини справлялися.

Через 3 роки після свого переїзду до Чернигова, а саме року 1896, я одружився з Ольгою Степанівною Орешко-Якименко. У нас було 4 дітей: 2 сина й 2 дочки, але всі вони повмирали.

Після мене до Чернигова прибули: М. Коцюбинський і Б. Грінченко з родиною. Спочатку М. Коцюбинського було призначено „завідуючим“ книжковим складом земства, але, коли губернатор Андрєєвський його не затвердив на цій посаді, то голова управи В. Хижняк призначив його спочатку „делопроизводителем“ народної освіти, а потім завідуючим „статистичним бюрсом“.

Коцюбинський приїхав до Чернигова нежонатим, а потім там одружився з Вірою Устимівною Дейшею, досить гарною з себе панною, мати якої служила „класною дамою“ в початковому „епархиальном училище“, а дочка—бібліотекаршею.

З М. Коцюбинським я був у гарних відносинах. Він був людина інтелігентна, великий естет, дуже гречний, але потайний. Він ніколи не любив радитись з ким відносно своїх творів, а читав уже тільки готове, а найчастіш ми довідувалися про його нові твори після їх друку.

Я дуже люблю всі твори М. Коцюбинського за його тонку психологію. Талан його, на мій погляд, чисто європейського масштабу.

В натурі М. Коцюбинського було щось артистичне, художнє. Він кохався в коштовному убранні, любив, щоб у хаті все було чепурне, красне; взагалі в нього було в натурі щось панське.

У Коцюбинських було 2 сини—Юрко й Роман та дві дочки. Коцюбинські між себе жили дуже добре.

З Грінченками в мене теж були добрі відносини, бо вони були люди прості, щирі й сердечні.

¹) Цікавий випадок: племенниця В. Хижняка—красуня Катерина (дочка його сестри Десницької) підчас свого вчення в середній школі якось познайомилася з сіяньським принцем-наслідником Чакрабоном, що вчився тоді у військовій школі в Петербурзі, потім він з нею одружився й вона стала сіяньською королевою.

Я завше дивувався великій працьовитості Б. Грінченка та його упертості в праці. Він міг по 5—6 разів переробляти кожную недозволену цензурою книжку, перемяти заголовок і таки добитись її друку. Він був дуже настирливий. „Ви повинні це зробити! Ви повинні це написати!“—це були улюблені його слова. Взагалі треба сказати, що Грінченко був дуже добрий організатор, але підганяв других до праці, яко диктатор, через що його дехто й не любив.

Б. Грінченко шанував мої твори, але робив деякі уваги, з якими я іноді згоджувався що до синтакси та зворотів.

Поема Б. Грінченка „Галима“—гарна поема епічна. Драми теж добрі, особливо „Ясні Зорі“, переклади точні, але суховаті. Сонети не такі гарні, бо не мають форми італійського сонету.

Коли я жив у Чернигові, частенько бував у Києві. Підчас одного приїзду до Києва я зайшов до М. Лисенка. М. Лисенко сказав мені, що написав „Запорозький марш“, і прохав мене під музику написати текст. Я тут-же написав йому такий марш:

Гей за наш рідний край
Станьмо разом за Україну,
За наш тихий, любий рай,
За її свободу, за добро народу
Будем до загину сміливо йти.
Всяк внеможений, переможений,

Всяк, хто в ярмі цілий вік конав—
Уставайте, поспішайте:
День ясної долі вже засіяв.
Нумо до праці святої, брати,
Сміливо будемо йти.

Пам'ятаю такий цензурний курйоз у Чернигові при друкуванні „Земського Сборника“. Цензурою було не дозволено надрукувати промову Ол. Русова (український відомий діяч і тоді земський статистик) при відкритті якоїсь „гончарської школи“ в повіті, бо „він не мав права виїзду з Чернигова“. Ол. Русова тоді раз-у-раз жандарі трусили, але не арештовували, а проте він залишався увесь час на службі статистика в земській управі.

Під час мого життя у Чернигові ми частенько з Б. Грінченко разом ходили в проходку, то нас чомусь прозвали—Моцарт (мене) і Сальєрі (Грінченка).

В Чернигові я написав між иншим віршовану драму в 5 діях—„Маруся Чурайвна“. Її було надруковано 1896 р. в збірнику „Складка“. Сюжет для цієї драми я взяв з повісти князя Шаховського „Маруся—Малоросійская Сафо“ (вид. Смирдина—100 русских литераторов). Цю драму я читав на вечірці в господі І. Шрага підчас приїзду до Чернигова М. Кропивницького. Драма йому подобалася. Він тоді зробив мені деякі уваги сценічні, якими я скористувався. Драму мою було дозволено цензурою, але один примірник її я оддав Заньковецькій, яку зацікавила роля Марусі Чурайвни, який у неї й пропав, а другий цензурований примірник я передав через Б. Грінченка комусь з антрепренерів, але вони примірника мені не повернули назад.

В цій останній редакції Маруся не труїть героя, як було раніш, а вона уявляє собі, що отруїла його, а коли опам'яталася, то зарізує себе. „Марусю Чурайвну“ на сцені не виставляли, а в останній редакції вона не друкувалася.

Окрім цього в Чернигові я написав такі п'єси: 1) „Химерний Батько“ (комедія на 2 дії); 2) „Дядькова Хороба“ (комедія на 3 дії); 3) „Драма без горілки“ (жарт на 1 дію). „Дядькову Хоробу“ разом з Ол. Володським я переробив у другу редакцію, в якій її ставив у Києві М. Садовський. З цих п'єс тільки „Драму без горілки“ було надруковано в „Зорі“ і в чернигівському збірнику Б. Грінченка „Хвиля за хвилею“, а останні не друкувалися.

У Чернигові я також написав вірші „Україна“ (гімн), „На печі“ (українська патріотична дума), „Поет“, „На смерть Л. Глібова“ та ин. Окрім

того р. 1895—96 я переклав прозою „Лікаря не по волі“ Мольєра (комедія на 3 дії), подав її до петербурзької цензури, але її не дозволили. Рукопис я дав прочитати В. Хижнякові, а потім не міг у нього його найти.

В Чернигові я також переклав на російську мову поему І. Франка віршем-же—„Іван Вишенський“, заслав її до часописів „Вѣстника Европы“ і до „Русской Мысли“, але її ніде не захотіли друкувати, бо дуже довга (1000 строк). Пам'ятаю, що з цим перекладом я тоді їздив радитись до В. Лесевича в Ромодан, то він мені дещо порадив, викинувши деякі українізми.

В Чернигові також я написав „У Гайхан-Бєя“ (сатира-фантазія на 2 дії). Це сатира на російський уряд під виглядом Туреччини. Ця п'єса друкувалася у „Літ.-Наук. Віст.“ і її потім виставляли в Одесі. Там-же, в Чернигові я переклав комедію Мольєра „Жорж Донден“, а також брав участь у газеті „Десна“. Переклав і половину „Ревізора“ М. Гоголя, але рукопис діти порвали.

Підчас добродійних театральних вистав у Чернигові я грав у деяких п'єсах комічні ролі, наприклад: Націєвського—в „Мартині Борулі“, одного з босяків (Юхима)—в „Борцях за мрії“, сина-хлопця—в „Степовому гості“, дяків—у „Чумаках“ і в „Бувальщині“. Мої виступи театральні подобалися публіці. Брав я також участь в аматорських оркестрі, граючи на другій альтгорні.

В чернигівський період свого життя я листувався з І. Франком і М. Мочульським з приводу видання моїх творів у Галичині, які й вийшли потім під редакцією М. Мочульського і з передмовою І. Франка.

До Чернигова приїздили: В. Шурат з Галичини до Музею В. Тарновського, Микола Ковалевський, який збирав гроші для М. Драгоманова, а також Микола Левицький (кооператор), з яким усі ми в І. Шрага фотографувалися.

Я забув згадати, що Б. Грінченко служив зі мною в земській управі секретарем.

В останній рік свого життя в Чернигові зі мною трапився досить кумедний випадок. Якось удень я йшов по головній вулиці, де зустрів губернатора Андреевського, який ішов проти мене з жандармським полковником Рудовим. Коли ми з ними розминулися, то раптом до мене підходить губернатор з жандармом і питає: „Ви знаєте, хто я такий?“ Я відповідаю: „Знаю, Губернатор“—„Чого-ж Ви мені не кланяєтесь?“ Відповідаю: „Не маю чести бути з Вами знайомим!“

Андреевський страшенно розлютувався і, промовивши: „да, я теж не м...а...ю чести бути з Вами знайомим. Але Ви повинні мені уклонитися“,— тут-же обернувся до Рудова: „прохаю Вас записати його прізвище“. І той записав—Вол. Самійленко.

Наслідком цієї зустрічі було те, що, коли я переїздив потім на службу до Катеринодару (на Кубані), то мені довго не видавали свідоцтва за мою „благонадежність“, так що тільки заходами І. Шрага та Рашевського губернатор нарешті видав цей папірець.

1900 року директор міського банку в Катеринодарі Ст. І. Ерастов умовив мене приїхати на Кубань на посаду „делопроизводителя кубанского областного управления“. Людина з вищою освітою, щирий, свідомий Українець, людина енергійна, палка,—Ст. Ерастов поклав собі за мету зібрати на Кубань побільше української свідомої інтелігенції, щоб підвищити культурно цю цікаву країну колишніх запорожців. І таким робом він зібрав на Кубані чималу українську громаду.

Жилося мені на Кубані добре матеріально й морально, бо своїх людей там було доволі, але я пробув там дуже мало (всього 2 роки з чимсь), бо занедужав на пропасницю, та й узагалі більше 2 років я ні-

коли не міг жити канцелярщиною, яка мене зовсім не вдовольняла, а приходилося працювати тільки для заробітку.

На Кубані я писав по-українськи й навіть по-російськи. Там я переклав з французької мови комедію „Тартюф“ Мольєра, і його було надруковано в „Літ.-Наук. Віст.“. Переклав також на російську мову „Перехресні стежки“ І. Франка, але їх Вол. Короленко не надрукував у „Русскомъ Богатствѣ“. Писав там і укр. вірші: „Заспівав-би я“, „Те деум“ та інші. „Те деум“ я написав року 1901 ось під яким вражінням. В Катеринодарі було одержано з Петрограду телеграму про замах на життя „великого інквізітора“, себ-то обер-прокурора святишого синоду— К. Победоносцева. Всіх нас службовців зараз-же примусово запросили до собору на молебн, а на молебні хтось з духовенства казав навіть промову. Під вражінням усього цього я й написав цей вірш.

Російські твори власні мої—це два фейлетони, які я надрукував тоді віршами в газеті „Пріазовскій Край“ (Ростов-на-Дону) під заголовками: 1) „Ведро воды“ та 2) „Разговор о падающей башне, Екатеринодарских гласных и прочих трогательных предметах“, та ще один переклад з української мови—оповідання Т. Зіньківського „Кудюю йти“. Ці два фейлетони, які були підписані моїм псевдонімом „Staccato“, мали місцевий поспіх.

Катеринодар узагалі робив тоді на мене гарне вражіння своїм суто українським оточенням, наприклад: козаки кудись виступають на конях з українськими піснями (у нас це було заборонено на Україні), а в „областном управленіи“—вищій установі краю—зовсім не вміють розмовляти по-російськи, а тільки по-українськи.

З Кубані року 1903 я переїхав з родиною до Миргорода (на Полтавщині) на посаду „секретаря“ повітової земської управи (голова Смагин). Там я пробув коло 3 років, де писав дуже мало, бо праця секретарська мене просто вимучила через те, що я повинен був писати доклади на всі теми (медицина, ветеринарія, коневодство, сіл. господарство й т. и.). В Миргороді я тільки переклав 5 байок Ляшамбоді та писав якісь власні вірші, але які, не пам'ятаю. Між иншим там я до ювілею російської преси написав російські вірші (але їх не пам'ятаю), послав їх до Москви (в часопис „Русская Мысль“), але їх не прийняли, бо, як писав мені В. Гольцев, визнали вірші нецензурними, додаючи, що „стихотворение остроумное и поднимает новые вопросы“.

В Миргороді я приятелював з пом. бухгалтера С. Пасічниченко, щирим українським громадянином і організатором драматичного гуртка. Там був службовець управи Непийвода, що писав слабенькі вірші і друкував їх у „Зорі“. Там-же я познайомився з хуторянином М. Кочурою, письменником-самородком (літер. псевдонід його М. Одинокій), який писав вірші, драми та ин., навіть надрукував свої 2 книжки. Він радився зо мною про свої твори, але, хоч вони були не високої ваги, я його писати не одмовляв.

До Миргорода тоді приїздив М. Лисенко із своїм знаменитим хором і давав гарні концерти. Тоді я поклопотався в нього, щоб він узяв до своєї музичної школи (в Київі) учня гоголівської школи з гарним голосом Мекишу. М. Лисенко, за допомогою судового слідчого Ярошенка та ин., узяв хлопця до Києва, він гарно скінчив Лисенкову музичну школу й потім став артистом опери.

Коли року 1905 повіяло волею слова, я зараз-же переїхав до Києва, а родина часово поїхала до Чернигова. У Київі я працював у газеті „Громадська Думка“, де служив і фейлетоністом, і коректором, а також писав вірші, друкуючи це все досить часто в газеті. Крім того я писав тоді й для місячника „Нова Громада“ (ред. Б. Грінченка) свої вірші: „Сенатор“ Беранже, „Невдячний кінь“ та інші.

Але мої літературні заробітки в Києві були дуже малі, бо „Громадська Думка“ не мала коштів багато платити (5 к. за прозу та 10 к. за вірші платили тоді), через те я не міг жити на 2 родини і нарешті мусив був їхати до Чернигова до своїх. Там я витримав іспити на нотаря і мене було призначено нотарем до м. Добрянки, Городнянського повіту (на Чернигівщині), де я прослужив 10 років, аж до 1917 року. М. Добрянкa—досить глухий куток, мало не увесь заселений „старообрядцями“—кацапами. І хоч служба ця була нуднувата, але жилося там добре. Одразу я мав заробітку 1500 карб. на рік, а далі—2000, а доходило й до 3000 на рік. Ми жили там з сім'єю цілком окремим життям, бо української громади там уже зовсім бракувало. В Добрянці я мав більше вільного часу і через те написав там чимало віршів: „Пісню про свободу“, „Думу-Цяцю“, „Оборону столиці“, „На смерть Лесі Українки“, декілька фейлетонів і гуморесок і т. інше. Там-же в Добрянці я написав свою байку—„Переможець“ під вражінням офіційних свят 1909 року „Полтавської перемоги“ над гетьманом Іваном Мазепою та Карлом XII. В байці Кирило—це Карл XII, а Янько—це Японці. Грунтовна думка цієї байки така, що свої перемоги російська влада добре пам'ятає, а чужі над собою забуває (а тоді ще всі пам'ятали Цусимську перемогу Японців).

Там-же я зробив переклади: 1) „Хатини“ Бласко Ібаньеса, 2) „Грози Міністрів“ П. Кольсона, 3) „Рекомендації“, 4) 5 новель Кат. Мандеса (вид. „Шлях“), 5) 2 оповідання Анат. Франса та інш.

В 1917 році, коли було скинуто Миколу II і Україна стала вільною, я зараз-же покинув свою контору нотаря й подався до Києва, де вступив на службу в міністерство фінансів.

За цей час вільного українського слова видано такі мої твори: 1) „Дбаймо про фонетичну красу мови (начерк укр. фонетики)“, К., 1918 р.; 2) „Чужомовні слова в українській мові“, К., 1918, вид. „Шлях“; 3) друге видання моїх творів—„Україні“ (вид. „Промінь“); 4) „Тартюф“ Мольєра, К., 1918 р.; 6) „Як роблять революцію“ Е. Скриби, К., 1918 р.

В 1918 р. також у Києві я переклав з еспанської мови прозою комедію на 4 дії „Силою плазування“ Ечегорая. Цей переклад я передав для друку черкаському видавництву „Сіяч“, але потім голову цього видавництва було забито, через те я й не знаю, що сталося з рукописом. Щось про це повинен знати Постолатій з вид. „Час“.—Крім того я написав: 1) „Підручник української вимови“ (в рукопису), 2) „Українська версифікація“ (рукопис) та інш.

У січні місяці 1919 року без сім'ї я виїхав разом з міністерством фінансів з Києва до Вінниці, де лежав хворий, бо приморозив собі в дорозі ноги. Потім ми переїхали до Кам'янця на Поділлі, де я разом з Ф. Коломійченком редагував газету „Україна“. В Кам'янці я з мін. фінансів перейшов на службу до міністерства ісповідань (І. Огієнко), де працював у комісії по перекладу „Діяній апостолів“. В Кам'янці написав вірші „Від чого люди лихі“ (60 строчок) і надрукував їх в „Україні“ (ред. Певного й Черкасенка), а потім ці вірші було передруковано в львівському календарі „Дніпро“; в „Україні“ також друкував прозові фейлетони. Там-же я видав книжечку свою: „Роля діялектів в українській літературі“.

З Кам'янця на Поділля я з міністерством своїм виїхав до Галичини. Про все закордонне життя я не буду розповідати, бо занадто тяжко з морального боку в стані мого здоров'я про все згадувати. Скажу тільки коротенько, де я жив і що робив.

В еміграції я жив тільки в Галичині: в Станиславові, в Тарнові, в с. Карлові (Снятинського повіту) у В. А. Білецького, а потім у Я. Онищукової в с. Миловані (Томпачевського пов.). Я жив у Миловані в „Про-

світі“, де й харчувався. Там я читав лекції по українській літературі та географії.

В Галичині я написав: 1) „Пісні Гея“ (поема в 5 частинах), 2) вірші „Шляхи“. Переклав: 1) „Шлюб Фігаро“ Мольєра, 2) „Скупий“ Мольєра, 3) „Мадам де Фігаро“ Бомарше, 4) переклади віршів Верхарна (друкувалися в „Літ.-Наук. Віст.“ 1923 р.). Брав також участь у Станиславові в газеті „Українське Слово“. Потім переклав „Царя Федора Івановича“ Ол. Толстого.

1—3 пісні „Гея“ було надруковано в „Літ.-Наук. Віст.“, а 4 і 5 пісні ще не друкувалися. Ці дві останні пісні в єдиному рукопису я послав Богацькому до Праги для якогось збірника, але цей збірник чомусь не вийшов. Тоді Богацький вислав мені ці дві пісні, а 5 пісня в дорозі пропала, бо я одержав тільки четверту. Добре те, що Богацький вислав мені не первотвір, а в переписанім вигляді на машинці, так що в нього повинні бути мої рукописи цих двох пісень. „Царя Федора“ Ол. Толстого я залишив у Науковому Товаристві ім. Шевченка у Львові у В. Дорошенка перед поворотом в 1924 р. на Україну.

Коли в Галичині вмерла моя старша дочка Галя, я надумав їхати в Київ до дружини. За допомогою В. Стефаника та ин., який мені дав гроші на дорогу, у травні 1924 р. я приїхав до Києва, де узнав, що в той саме час тут умерла моя й остання дочка.

Взагалі можу сказати, що Галичина зустріла й привітала мене в себе, як рідна мати, допомагаючи мені дуже часто грошми, які надсилалися мені з усіх боків „Просвітами“, учительськими громадами та їх філіями, крім того, що дали дурно помешкання й навіть харчували мене.

А найбільше й найщиріше за мене піклувався М. Обідний. М. Обідний—це справжній мій добрий геній підчас перебування мого в Галичині 1920—1924 рр. Окрім піклування за мій матеріальний стан, він разом з Лисянським у Тарнові спорудили мені вечірку ювілейну (35 літ моєї літературної діяльності р. 1922), а також той-же М. Обідний до цього ювілею написав книжку і видав її в Тарнові—„Вол. Самійленко на терезах поетичні думки“. На вечірці доповіді читали М. Обідний і Лисянський. Народу на вечірці було чимало. Я дякував за пошану й читав свої старі вірші: „На печі“ й „Те деум“.

Там-же в Галичині я написав на слова „Наша славна Україна“ музику, яку виконував хор у Тарнові на вечірці, присвяченій гетьманові Мазепі (в отелі Бристольт), але я не міг бути на цій вечірці.

Прибувши до Києва ще в 1924 році, я й досі не найшов собі постійної посади, а тому примушений заробляти на життя перекладами з чужих мов. Через це до цього часу я написав тільки одну поему „Спритний Ченчик“ (еспанська поема з чернечого життя) в 348 строчок, на зразок сюжетів Бласко Ібаньєса. Окрім того переклав більше 10 віршів з Ади Негрі: 2 надруковано в „Новій Громаді“ (Київ, 1924), один вірш у „Глобусі“ (1924 р. в Києві), а 6 віршів одіслав для друку в „Червоний Шлях“ (Харків), де друкується і „Спритний Ченчик“.

На протязі 1924—1925 рр. я переклав для вид. „Червоний Шлях“ 13 оповіданнів Бласко Ібаньєса під назвою „Валенсійські Оповідання“, що друкуються під редакцією С. Савченка в Києві.

Ці оповідання такі:

1) „Люна Беламор“ (велика повість), 2) „Засуджена“, 3) „Смутна весна“, 4) „Заєць“, 5) „Подвійний удар“, 6) „Урядовець“, 7) „Покинута барка“, 8) „Потвора“, 9) „Бенкет для опришка“, 10) „Стіна“, 11) „Валенсійська відважність“, 12) „Дімон“, 13) „Євина стайня“.

Що до перекладів, то в своїй літературній праці я завше тримався того погляду, що нам найбільше треба робити переклади найкращих

зразків європейських письменників, бо російську мову більше людей знає і з неї легше перекладати. Єдиний раз я одступив од цього погляду, зробивши переклад з Ол. Толстого „Царя Федора“, бо просто захопився цією чудовою річчю¹⁾.

З сучасних молодих поетів українських я мало кого знаю детально. Випадково переглянув твори одного молодого поета з претензіозною назвою „Кобзар“. На цього поета в мене такий погляд: я його розклав-би та всипав-би йому 150, а потім би спитав: „а будеш ще писати?!“ Отакий це поет і така його поезія.

Коли-б яке-небудь видавництво тепер видавало всі мої твори, то я не радив-би їх друкувати хронологічно, як це робилося раніш видавцями з моїми віршами. Я-б усі свої твори розбив на такі відділи: 1) Лірика, 2) Сатири поважні, 3) Сатири легкі, 4) Переклади (Беранже, Барб'є, А. Негрі, Верхарна, Данте, Гомера та ин.) і 5) Переклад „Царя Федора“ Ол. Толстого. А в кожному відділі вірші розподіляти хронологічно.

З дитинства я був великим мрійником, мабуть, через те, що дуже малим почав читати романи й плакав над ними, як дівчина. Таким мрійником я залишився й на все своє життя.. Я неначе понад життям проходив і так „понад життям“ і жив, більше всього кохаючись у читанні на різних мовах класиків, особливо на французькій.. Через те, мабуть у мене немає в творах реалістичної поезії, немає побутових подробиць ні самого життя.. Все—мрії та мрії!!

Цим тільки і можна тепер з'ясувати те, що в буденному житті я ніколи не міг приладнатися ні до яких умов життя, бо все мене не вдовольняло, бо не міг я жити канцелярщиною більше 2 років, яка мене сушила, а зараз-же мріяв про одне: працювати в нашому письменстві. Але при наших буденних умовах життя та ще й з сім'єю, в боротьбі за шматок хліба, цього не можна було ніколи виконати. І от головна причина моїх вічних злиднів, вічного незадоволення обставинами життя, непристосованості моєї до життя, непрактичності..

Тільки й мав я насолоду, коли читалось, як відпочинок, і коли писалось у хвилини спокою од того самого тяжкого життя.

Я й тепер свої болі, свої страждання легше переживаю, коли поглиблююся в читання й їм захоплююся. Навіть уночі, коли мені не спиться од страшних болів від моєї хвороби, я зачитуюсь на французькій мові і чим—Поль-де-Коком. І так захоплююся тим веселим читанням, що іноді своїм гучним сміхом буджу свою сім'ю, а за читанням забуваю й про свої страшні болі.. І потім, жартуючи, кажу, що Поль-де-Кок мені допомагає краще, ніж морфій.

Почуваючи в своєму серці щиру подяку тим, хто в теперішньому моему стані здоров'я піклуються яко мога, щоб підтримати мене, добуваючи мені допомогу, як А. Кримський, С. Єфремов, Ол. Дорошкевич, П. Тичина, бо я вже й не сподіваюсь дожити до пенсії,—не без журливого почуття й образи мимоволі я згадую цілком незрозуміле відношення до мене, старого письменника з 40-літньою літературною працею, декого із громадянства.

¹⁾ Як розповів мені проф. Є. К. Тимченко, йому казав Вол. Самійленко, що він переклав з італійської мови частину „Декамерона“—Дж. Боккачіо і року 1918 передав до видавництва „Вернигора“ (у Києві) для друку, а другу частину того-ж перекладу залишив у Галичині (останнє йому казала дружина Вол. Сам.—Ол. Степановна (тепер те-ж небіжчиця) Як потім я виявив, у В. Т. Химерика зберіглася частина рукопису „Декамерона“ Дж. Боккачіо—в перекладі Вол. Самійленка. (Передмова 2^{1/2} новел, писані рукою Вол. Самійленка чорним атраментом на 48 сторінках). Решта перекладу загинула в дорозі. (Ол. Т.).

Це вже в мене така вдача, що все життя всі мене вчать, як хлопчика. В одному місці, напр., мені кажуть, коли я приношу переклад: „я ще не продивився Ваш переклад“ або „у Вас важка мова!“ А в другому місці дуже авторитетним тоном мені просто в вічі кажуть: „у Вас важкий штиль перекладу. І взагалі такі переклади нам не цікаві, купуємо його тільки для того, щоб підтримати Вас!“ А в той-же день до мене заходить професор-філолог, знавець мов, і коли я йому читаю свій переклад, то він дивується, як таку важку мову цього письменника я так легко перекладаю та ще й віршами.

.....

15/VI—5/VIII року 1925.

Київ—с. Будаївка
(поруч з Бояркою).
